

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Invloed van demonstranten op standpunten van Tweede-Kamerleden

Werkgroep Vrije Universiteit

Citation

Invloed van demonstranten op standpunten van Tweede-Kamerleden. (1971). Invloed van demonstranten op standpunten van Tweede-Kamerleden. *Acta Politica*, 6: 1971(4), 417-440. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451327>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451327>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

vormgeving moet aan de in de voorafgaande paragrafen vermelde problemen *gelijktijdig* worden tegemoet gekomen. De verschillende factoren die bij de interdepartementale taakverdeling een rol spelen doen ook hier hun invloed gelden. De creatie van dit collectieve beleidskader is daarom een kwestie van weging, een beleidskwestie.

De Commissie-Van Veen beveelt in haar rapport maatregelen aan die thans reeds genomen kunnen worden en aansluiten bij bestaande ontwikkelingen in het vlak van de collectieve verantwoordelijkheid.²⁹ Met het coördinatiemodel heeft zij een mechanisme willen scheppen dat aan de bestaande problemen tegemoet kan komen en dat tevens voldoende flexibel is om toekomstige accentverschuivingen zonder ingrijpende reorganisaties in de structuur van het overheidsapparaat tot uitdrukking te brengen.

Het coördinatiemodel kan daarbij niet alleen dienen als sturingsmodel bij de organisatorische vormgeving van de collectieve verantwoordelijkheid maar het kan tevens toepassing vinden als analysemodel voor de vele — vaak ondoorzichtige — interdepartementale coördinatieprocedures.

²⁹ De commissie wijst erop dat de gedachte die aan het coördinatiemodel ten grondslag ligt niet nieuw is. Voorbeelden vormen de taak van de minister van Financiën en de coördinerende bevoegdheden van de minister van Binnenlandse Zaken terzake van het overheids personeelsbeleid (rapport commissie Van Veen, p. 23).

Invloed van demonstranten op de standpunten van Tweede-Kamerleden door een werkgroep van de afdeling politicologie van de Vrije Universiteit*

A, Samenvatting

Van demonstraties, die op het Haagse Binnenhof plaats hebben, lijkt doorgaans geen invloed uit te gaan op de standpunten van het 'adres' van deze demonstraties, de leden van de Tweede Kamer. Deze conclusie dringt zich op uit een — beperkt opgezet — onderzoek naar het effect van dergelijke demonstraties, dat in het kader van het onderwijsprogramma voor politicologie-studenten aan de Vrije Universiteit is gehouden. Onderzocht werd het mogelijke effect van een veertiental demonstraties, die plaats hebben gehad in het parlementaire zittingsjaar 1968-1969 en in het najaar van 1969. In slechts één geval was beïnvloeding van een aantal Tweede-Kamerleden aantoonbaar. Het betrof hier de demonstraties van de werkende jongeren, gehouden op 26 juni en 1 november 1969. Deze demonstraties onderscheidden zich van de meeste andere onder meer door hun massaal karakter, de uitgebreide voorbereiding en nazorg, uitvoerige berichtgeving en begeleiding in de communicatiemedia, en door de steun van o.m. vakcentrales.

B, Demonstraties en hun toelaatbaarheid

Een samenleving wordt veelal als democratisch aangeduid als zij de leden ruime mogelijkheden biedt tot het deelhebben in voor hen relevante beslissingen. Daarbij gaat het er niet alleen om of deze mogelijkheden formeel openstaan, maar gaat het vooral ook om het effect dat deze mogelijkheden sorteren in de processen van besluitvorming.

Indien wij ons beperken tot het overheidsbeleid zien wij dat in ons land, zoals in nagenoeg alle politieke systemen, de mogelijkheden tot het participeren in beslissingen ongelijk verdeeld zijn. Zo kunnen bijvoorbeeld alleen leden van het parlement zich uitspreken over wetsontwerpen of gebruik maken van een interpellatierecht, een recht tot het stellen van vragen, het recht van enquête of het recht een kabinet of een minister tot heengaan te dwingen. Het betreft hier rechten, of misschien zelfs wel voorrechten, die slechts aan 225 Nederlanders toekomen. Alle andere Nederlanders dienen andere middelen toe te passen indien zij invloed wensen uit te oefenen op het overheidsbeleid. Van die andere middelen is het deelnemen aan de periodieke algemene verkiezingen ongetwijfeld het meest geïnstitutionaliseerd. Andere denkbare en ook wel toegepaste middelen zijn: het lidmaatschap van een politieke partij, het opbellen, schrijven of spreken van kamerleden, ministers en ambtenaren, het aanbieden

* De werkgroep bestond uit J. J. Bos, A. B. P. C. Dilweg, D. J. G. Krijger, F. M. le Large, B. Ligteringen, P. L. Polhuis, Dr. J. van Putten, H. J. Radema, W. Slofstra, J. Smit, T. Stoutmeijer, M. R. de Vries, L. van Waasbergen en A. de Winter. Dr. J. van Putten is verantwoordelijk voor de inhoud van het stuk.

van een petitionnement (een grondrecht), het schrijven van ingezonden stukken of het publiceren van geschriften (ook een grondrecht), het bezetten van gebouwen of het kapen van vliegtuigen of het ontvoeren van een diplomaat (geen grondrechten, in het algemeen als inbreuk op de rechtsorde ervaren). Politieke demonstraties kunnen voor het doel van dit onderzoek worden omschreven als het zich op de openbare weg bevinden van een willekeurig aantal personen die door het (gezamenlijk) uiten van protesten, wensen of steun invloed willen uitoefenen op het overheidsbeleid.

Het houden van demonstraties is niet een in de grondwet neergelegd grondrecht.

Zelfs is het demonstreren lange tijd in tal van gemeenten als een reële althans potentiële inbreuk op de rechtsorde beschouwd. In de meeste grote gemeenten in ons land schijnt de situatie momenteel zo te zijn dat voor het houden van een demonstratie geen vergunning van (het hoofd van) de politie meer is vereist; wel dient een voorgenomen demonstratie veelal tijdig te voren te worden aangemeld.

Volgens geraadpleegde politie-autoriteiten is het aantal demonstraties in het afgelopen decennium opvallend toegenomen. Is er sprake van een breder en dieper wordende kloof tussen het overheidsbeleid en verlangens van grote groepen burgers? Of is er geen sprake van een breder geworden kloof maar hebben de burgers steeds meer behoefte, zich rechtstreeks over politieke zaken te uiten? Nader onderzoek is nodig om een verklaring voor de toeneming van het aantal demonstraties te kunnen geven. De gereserveerde houding van autoriteiten tegenover demonstraties, zoals blijkt uit de redactie van algemene politieverordeningen en het ontbreken van een grondwettelijke bescherming van deze vorm van meningsuiting, wordt gedeeld door talrijke burgers. In het verkiezingsonderzoek 1967 van het Sociaal-Wetenschappelijk Instituut van de Vrije Universiteit is onder meer het oordeel gevraagd over de vrijheid om te demonstreren op straat. In tabel 1 zijn de antwoorden weergegeven: 29 procent van de ondervraagden vond dat er te veel vrijheid is om te demonstreren op straat.

Tabel 1, Vrijheid om te demonstreren op straat

te veel	29%
voldoende	47%
te weinig	17%
g.m./g.a.	7%
	100%

N = 4292

Bij verschillende categorieën ondervraagden bleek het aantal respondenten dat 'te veel' antwoordde aanmerkelijk meer dan 29% te bedragen. Daartegenover bedroeg bij andere categorieën het percentage dat 'te weinig' antwoordde aanmerkelijk meer dan 17. Zie hiervoor tabel 2.

Tabel 2, Vrijheid om te demonstreren op straat

	Categorie	Te veel	Voldoende	Te weinig	Geen mening	Totaal
	Allen	29	47	17	7	100% (4292)
geboortejaar	Vóór 1902	45	35	8	12	100% (642)
	1902-1916	34	46	12	8	100% (1021)
	1917-1931	26	51	17	6	100% (1316)
	1932-1942	20	49	23	8	100% (982)
	1943 of later	20	51	25	4	100% (330)
	opleiding	LO/LTS	32	43	15	10
Huish.school						
Ac. opleiding		16	54	25	5	100% (67)
kerkgenootschap	geen kerklid	17	47	30	6	100% (851)
	Rooms-katholiek	30	48	13	9	100% (1526)
	Hervormd	33	47	12	8	100% (1269)
	Gereformeerd	44	41	10	4	100% (375)
partijkeuze	KVP	34	49	10	7	100% (1045)
	PvdA	19	51	22	8	100% (1001)
	VVD	31	55	10	4	100% (487)
	AR/CHU	40	47	7	6	100% (731)
	PSP	4	40	47	9	100% (78)
	CFN	14	26	55	5	100% (84)
	D'66	12	43	38	7	100% (257)
Dagbladen	Waarheid	8	24	64	4	100% (25)
	Alg. Dagblad	24	49	20	7	100% (221)
	NRC/AH	18	46	30	6	100% (190)
	Parool	13	44	38	5	100% (244)
	Telegraaf	28	48	18	6	100% (658)
	Trouw	38	46	11	5	100% (172)
	Tijd	30	51	14	5	100% (119)
	Volkscrant	22	57	17	4	100% (290)
HVV	16	49	30	5	100% (394)	
Beginnel	Gelijkheid	25	46	21	8	100% (962)
	Geloof	48	39	6	7	100% (715)
	Vrijheid	26	50	18	6	100% (2374)

C, Effectiviteit van demonstraties

Het begrip effectiviteit is verwant met het begrip invloed. Invloed zou, in navolging van R. A. Dahl, kunnen worden aangeduid als een relatie tussen actoren: 'Influence is a relation among actors in which one actor induces other actors to act in some way they would not otherwise act'.¹

De term effectiviteit kan daarentegen vooral worden gezien als eigenschap van het middel waarmee invloed wordt uitgeoefend of wordt getracht, invloed uit te oefenen: een beloning, een negatieve sanctie, enz. Demonstranten zijn invloedrijk als demonstraties effectief zijn. In het reeds genoemde VU-verkiezingsonderzoek is de respondenten ook om een oordeel gevraagd over de effectiviteit van het 'deelnemen aan straatbetogingen' voor het oplossen van een vraagstuk: 'Mensen kunnen verschillende dingen doen om een vraagstuk opgelost te krijgen. Op dit lijstje staan een paar van die dingen. Wilt u aangeven hoe goed of slecht u elk daarvan vindt voor het oplossen van een vraagstuk? Geeft u maar cijfers van één tot tien, net als de onderwijzer op school'. Het middel 'deelnemen aan straatbetogingen' werd door 15% der respondenten beoordeeld met een cijfer tussen 6 en 10 en door 85% met een cijfer tussen 1 en 5. Verreweg de meeste ondervraagden vonden het deelnemen aan demonstraties dus een niet-effectief middel voor het oplossen van een vraagstuk.

Hoe de antwoorden zich over de verschillende categorieën ondervraagden verdeelden, blijkt uit tabel 3. In alle gevallen bedraagt het aantal respondenten met een positieve waardering minder dan 50%.

De verdeling van de percentages biedt grond aan de veronderstelling, dat het effectiviteitsoordeel samenhangt met de mate van affiniteit aan demonstrerende milieus.

D, Invloed

G. Kuypers definieert invloed vanuit het begrip macht: 'Macht is het min of meer duurzaam vermogen van een persoon of groepering om één of meer andere personen of groeperingen ertoe te bewegen iets te doen of te denken, dan wel niet te doen of te denken, eventueel met tegenzin'.

In deze definitie is macht dus een vermogen, en wel het vermogen om invloed uit te oefenen. Macht is de min of meer constant aanwezige potentie, invloed de min of meer incidentele realisering dier potentie.² Het ligt voor de hand dat

¹ R. A. Dahl, *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, N.J. (Prentice Hall) 1963, blz. 40.

² G. Kuypers, *De verhouding van regering, Staten-Generaal en kiezer*. Rede voor de Calvinistische Juristen-Vereeniging, 15 mei 1969, blz. 9.

Tabel 3, Opvattingen over de effectiviteit van het deelnemen aan straatbetogingen

	POSITIEF (6 t/m 10)	NEGATIEF (1 t/m 5)	TOTAAL
Alle respondenten	15	85	100 (4292)
Uitsluiten LO of lager beroeps- onderwijs	13	87	100 (2822)
Academische opleiding	19	81	100 (63)
Inwoners Amsterdam	24	76	100 (284)
Inwoners Rotterdam	22	78	100 (244)
Inwoners Den Haag	18	82	100 (192)
Bewoners platteland	12	88	100 (1559)
Gereformeerden	10	90	100 (356)
Hervormden	12	88	100 (1197)
Rooms-Katholieken	12	88	100 (1392)
Onkerkelijken	23	77	100 (795)
Overige godsdiensten	25	75	100 (248)
Kiezers VVD	6	94	100 (460)
Kiezers KVP/ARP/CHU	10	90	100 (1626)
Kiezers PvdA	23	77	100 (934)
Kiezers D'66	23	77	100 (244)
Kiezers PSP	37	63	100 (78)
Kiezers CPN	46	54	100 (79)
Zeer veel politieke belangstelling	27	73	100 (317)
Tamelijk veel pol. belangstelling	16	84	100 (1862)
Geen politieke belangstelling	11	89	100 (1751)
Eens met "De politie doet haar taak uitstekend"	13	87	100 (3214)
Oneens met "De politie doet haar taak uitstekend"	23	77	100 (597)
Teveel vrijheid om te demonstreren	5	95	100 (1141)
Voldoende vrijheid om te demon- streren	14	86	100 (1898)
Te weinig vrijheid om te demon- streren	36	64	100 (678)

in Kuypers benadering, waarin het min of meer duurzame vermogen centraal staat, een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor machtsbases, zoals fysieke middelen, rijkdom, prestige, aantallen, vaardigheden, kennis, affectie, bevoegdheden, enz.

R. A. Dahl daarentegen benadert invloed niet van macht uit: zijn omschrijving van invloed is hierboven reeds weergegeven. Macht omschrijft Dahl, daarop aansluitend, als 'coercive influence'. Dahl maakt voorts nog onderscheid tussen potentiële en actuele invloed.

De keus voor een van beide benaderingen kan in belangrijke mate afhangen van wat men wil onderzoeken. Kuypers benadering lijkt meer geschikt voor het onderzoek van structuren, die van Dahl meer voor het onderzoek naar min of meer incidentele processen, waarbij kan worden opgemerkt dat structuren en processen elkaar niet uitsluiten.

Dahl noemt voorts een aantal begrippen die van belang zijn bij het onderzoek naar iemands invloed:

- het domein, dat is het aantal personen dat wordt beïnvloed;
- de reikwijdte, dat is het aantal terreinen ten aanzien waarvan invloed wordt uitgeoefend;
- het gewicht, dat is het offer dat de beïnvloede actor bereid is te brengen, en tenslotte
- de mate van waarschijnlijkheid dat een actor zich laat beïnvloeden.³

Deze begrippen zijn vooral ontwikkeld met het oog op de moeilijkheid, invloed en macht nauwkeurig te meten.

Het zoeken naar een maat voor macht en invloed lijkt gelijk te staan aan het zoeken van de steen der wijzen.

Ook hier zijn enkele benaderingen denkbaar.

Opnieuw kan hierover Dahl aan het woord worden gelaten. De verdeling van macht (invloed) over de leden van een politiek systeem is af te lezen aan:

- 1 — hun positie in de officiële of semi-officiële hiërarchie;
- 2 — hun reputatie, het oordeel van goed gekozen beoordelaars;
- 3 — het participeren in beslissingen;
- 4 — het gewicht van de activiteiten van verschillende participanten in beslissingen.⁴

Onderscheid kan nog worden gemaakt tussen positieve en negatieve invloed.

³ Zie ook R. A. Dahl, 'The concept of Power', *Behavioral Science*, jg. 2, 1957, blz. 201-215. Ook in: *Political Power, a reader in theory and research*, ed. by Roderick Bell, David V. Edwards and R. Wagner, New York, London (Free Press-Collier-MacMillan), 1969, hoofdstuk 8.

⁴ R. A. Dahl, *Modern Political Analysis*, blz. 52-53.

Van positieve invloed is sprake als het gedrag c.q. de opvattingen van B overeenkomt met de doelstellingen van A, van negatieve invloed kan worden gesproken als B A's bedoelingen wel kent maar juist op grond van A's optreden zich antagonistisch tegenover A gaat opstellen (voorbeeld: naarmate méér studenten demonstreren, zich sterker tegen de studenteneisen verzetten).

E, Probleemstelling, hypothesen

In verband met de toeneming van het aantal demonstraties vergeleken bijvoorbeeld met het begin van de zestiger jaren, besloot de afdeling politicologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam, dat in het kader van het doctoraal onderwijs in het studiejaar 1970-1971 een semestergroep zich zou bezig houden met een onderzoek naar het effect van demonstraties. Besloten werd, het onderzoek te beperken tot demonstraties met een duidelijk adres, namelijk demonstraties, gehouden op het Binnenhof in Den Haag, met de Tweede Kamer der Staten-Generaal als adres.

Deze keuze werd mede beïnvloed door de veronderstelling, dat bij bestudering van het officiële verslag, de Handelingen, van de Tweede Kamer, eventuele invloed gemakkelijk zou blijken.

In het onderzoek werden betrokken alle demonstraties die in het parlementaire zittingsjaar 1968/1969 en in het najaar van 1969 op het Binnenhof zijn gehouden en die de Tweede Kamer tot adres hadden.

Als uitgangspunt diende een jaarverslag van de Haagse Gemeentepolitie. Op grond daarvan vielen de volgende veertien demonstraties binnen het onderzoek:

1 en 2 — Biafra Actie Comité	26 september 1968 en 25 februari 1969
3 — Medische Studenten	6 november 1968
4 — Federatie Studenten Werkgroepen Homosexualiteit en Jeugd- en jongerencentrum 'Ruimte'	21 januari 1969
5, 6, 7 en 8 — Papoea jongeren Organisatie	4 en 5 maart 1969 9 en 27 mei 1969 3 december 1969
9 — Automobilisten Actie Comité	17 mei 1969
10 — Antyas Liber	1 juni 1969
11 — Werkverband Huisvestingsnood en actiegroep Sanering Binnenstad	7 juni 1969
12 en 13 — Werkende Jongeren	26 juni 1969 en 1 november 1969
14 — Vereniging van dienstplichtige militairen	29 oktober 1969

Voorafgaand aan het onderzoek was een tweetal hypothesen ter toetsing opgesteld:

- 1 — Volksvertegenwoordigers laten zich door demonstraties nauwelijks beïnvloeden.
- 2 — Voor zover invloed aan demonstratieve acties kan worden toegekend, hangt deze onder meer samen met:
  - a, de affiniteit van de demonstranten met de meest algemeen aanvaarde politieke doelstellingen en middelen in de samenleving;
  - b, verschillen in machtsmiddelen, waarover de demonstranten beschikken.

F, Het onderzoek

Om de mate van iemands (bijv. A's) invloed op iemand anders (B) vast te stellen dienen wij ten minste het volgende te weten:

- 1 — de stimulus die uitgaat van A, voor ons onderzoek bijvoorbeeld de doelstellingen van de demonstranten, hun wijze van optreden, hun aantal, enz.;
- 2 — opvattingen en gedragingen van B voorafgaand aan de stimulus, voor ons onderzoek de opvattingen en het stemgedrag van Tweede Kamerleden, voorafgaand aan de desbetreffende demonstratie ('before'-situatie);
- 3 — opvattingen en gedragingen van B na de stimulus ('after'-situatie);
- 4 — de relatie tussen de 'after'-situatie en de stimulus, met name of zonder stimulus eenzelfde of een andere situatie zou zijn aangetroffen.

Met name het vierde punt kan moeilijkheden opleveren, althans in sommige situaties.

Toen minister Roolvink zijn loonmaatregelen bekend maakte, lag het in zijn bedoeling, althans dat mogen wij aannemen, dat de kamer met het pakket accoord zou gaan. Het liep echter niet zoals Roolvink gehoopt had, de kamer bracht enkele wijzigingen aan in het voorgestelde pakket.

Indit geval kunnen wij duidelijk de 'before'- en de 'after'-situatie en de tussenliggende beïnvloedende stimulus onderkennen.

Veel moeilijker wordt het wanneer de 'before'-situatie ver in de tijd terug ligt, of wanneer de 'before'-situatie alleen gekend kan worden door middel van de persoon of personen die zijn of hun gedrag gewijzigd heeft of hebben. Dit laatste wordt nog versterkt als de wijziging door de communis opinio uitgelegd wordt als zwakte. De actor die zijn gedrag heeft gewijzigd zal dan snel overgaan tot rationalisaties.

Een positief aspect van deze benadering leek te zijn gelegen in de mogelijkheid de mate van uitgeoefende invloed kwantitatief uit te drukken. De doelstellingen van de demonstranten waren bekend.

Aan (vertegenwoordigers van) de demonstranten of aan andere beoordelaars kon worden gevraagd aan te geven in welke gevallen bepaalde percentages

van hun doelstelling(en) konden worden geacht te zijn gerealiseerd. Als dan óók de opstelling van de Tweede Kamer (resp. bepaalde Tweede Kamerleden) bekend was plus de relatie tussen demonstratie en opstelling van Kamer resp. Kamerleden aantoonbaar, dan wel aannemelijk, dan zou op grond van de mate van realisatie van doelstellingen en op grond van het aantal kamerleden dat door de demonstratie is beïnvloed aan iedere demonstratie een invloedcijfer kunnen worden toegekend.

Zoals gezegd werd verondersteld, dat uit de Handelingen van de Tweede Kamer over onderwerpen met betrekking waartoe werd gedemonstreerd zou blijken

- 1 — de mate van conformiteit tussen de standpunten van Kamerleden en de doelstellingen van de demonstranten
- 2 — of, en zo ja, in welk opzicht Kamerleden zich door demonstraties hadden laten beïnvloeden.

Zoals verderop nog zal blijken was informatie over het eerstgenoemde in ruime mate voorhanden. Daarentegen bleek van beïnvloeding nagenoeg niets. Een van de nevenresultaten van dit onderzoek is, dat Kamerleden in de openbare debatten zelden of nooit aangeven, hoe zij tot hun standpunt zijn gekomen. Uit bestudering van de Handelingen dringt zich de indruk op, dat Kamerleden het in het algemeen onoirbaar schijnen te vinden, te laten blijken of, en zo ja in welk opzicht zij zich door anderen laten beïnvloeden. Ook hierop zal naderhand nog worden teruggekomen.

Toen het onderzoek van de Handelingen na de desbetreffende demonstraties geen bruikbare resultaten opleverde, werd besloten drie aanvullende studies te verrichten:

- 1 — inhoudsanalyse van partij-organen en andere relevante publicaties;
- 2 — reconstructie van de 'before'-situaties, mede op grond van standpunten, ingenomen in debatten voorafgaande aan een aantal demonstraties;
- 3 — vraaggesprekken met een aantal Tweede-Kamerleden.

G, Analyse van de Handelingen van de Tweede Kamer

De volgende richtlijnen golden bij het onderzoek van de Handelingen van de Tweede Kamer:

- 1 — Wie noemt (noemen) de onderzochte demonstratie(s)
  - a, als eerste
  - b, daarna?
- 2 — Welk standpunt wordt (door wie) t.a.v. de genoemde demonstratie(s) ingenomen?
- 3 — Is daarbij sprake van kennelijke beïnvloeding?
- 4 — Blijkt ook zonder dat uitdrukkelijk naar de onderzochte demonstratie(s)

wordt verwezen instemming met de doelstellingen van de demonstranten? Hoe blijkt dat?

5 — Is daarbij sprake van beïnvloeding?

1 en 2, Biafra Actie Comité

Demonstraties gehouden op 26 september 1968 en 25 februari 1969.

Eisen:

- 1 — Nederland moet zich neutraal verklaren in het militair conflict tussen Nigeria en Biafra.
- 2 — De regeringen van Engeland, de U.S.S.R. en alle andere landen die wapens leveren er toe bewegen deze leveranties onvoorwaardelijk te stoppen.
- 3 — Het Biafra-conflict direct voor de Veiligheidsraad brengen.
- 4 — De Nigeriaanse regering benaderen om tot effectieve hulpverlening te komen.
- 5 — Nigeria onder druk zetten om tot een onvoorwaardelijk staakt-het-vuren te komen.
- 6 — Biafra als onafhankelijke staat erkennen om het conflict te internationaliseren.

Vóór de demonstraties (13 september 1968) vragen de heren Van Mierlo en Visser (D'66) al aan minister Luns de Biafra-kwestie op de agenda van de Algemene Vergadering van de V.N. of van de Veiligheidsraad te plaatsen.

Na de eerste demonstratie schriftelijke vragen van de heren v. d. Spek (PSP) en Den Uyl (PvdA) n.a.v. de Biafra-kwestie in het algemeen en van de heren Westerterp, Boot en Mommersteeg (KVP) overeenkomstig de tweede eis.

Bij de algemene politieke beschouwingen op 10 oktober 1968 dient de heer Jongeling (GPV) een motie in, waarin de regering wordt uitgenodigd, over te gaan tot erkenning van Biafra als soevereine staat en er bij de organisatie der Verenigde Naties op aan te dringen al het mogelijke te doen om de oorlog tussen Nigeria en Biafra te doen beëindigen. Deze motie wordt bij zitten en opstaan verworpen. Voor de motie hebben zich in een stemverklaring uitgesproken de heren Van der Spek (PSP), Koekoek (BP) en Harmsen; tegen de heren Den Uyl (PvdA), Van Mierlo (D'66), Schmelzer (KVP), Biesheuvel (ARP), Tilanus (CHU), Toxopeus (VVD), Bakker (CPN), Aarden en Van Dis (SGP). Wat de voorstellers betreft kan van conformiteit met een aantal eisen van de demonstranten worden gesproken; beïnvloeding door de demonstratie is echter niet aantoonbaar.

In de vaste commissie voor buitenlandse zaken op 19 november 1968 vertoonden de heren v. Dis (SGP), v. d. Spek, Westerterp, Imkamp (D'66) en Dankert (PvdA) conformiteit met de eisen van de demonstranten. Beïnvloeding was

echter niet aantoonbaar.

Plenaire vergadering n.a.v. de behandeling van de begroting van buitenlandse zaken (25 en 27 februari 1969 en 5 maart 1969): ook hier toonden diverse woordvoerders enige conformiteit met de eisen van de demonstranten maar beïnvloeding was niet aantoonbaar.

3, Medische studenten

Demonstratie gehouden op 6 november 1968.

Eis:

Verhinder de invoering van een numerus fixus in de medische faculteiten.

Op 29 augustus 1968 wendt de heer Tans (PvdA) zich tot minister Veringa met de vraag of de minister niet van oordeel is dat de propaedeuse o.a. aan de medische faculteit van Nijmegen als verkapte numerus fixus wordt gehanteerd. De minister antwoordt op 22 oktober 1968 dat, wil de situatie niet onhoudbaar worden, selectie noodzakelijk is.

Vragen van dezelfde strekking t.a.v. de medische faculteit te Groningen worden gesteld door de heren Wierenga en Masman (5 september 1968) en de heren Tans en Lamberts (11 oktober 1968), allen van de PvdA.

Op grond van de data waarop de vragen zijn ingediend kunnen we zonder meer stellen dat genoemde afgevaardigden niet door de demonstratie zijn beïnvloed.

In de openbare commissievergadering van de vaste commissie voor onderwijs en wetenschappen op 7 november 1968 is de demonstratie genoemd door de heer Ter Woorst (KVP). Hij stelt dat de onverdraagzaamheid van de hedendaagse studenten in scherpe tegenstelling staat tot het gedrag van de werkende jeugd.

Ook de heren Diepenhorst (ARP) en Schuring (CHU) hebben kritiek op de studenten.

De heer Wiegel (VVD) oefent i.h.a. kritiek uit op het optreden van kritische studenten.

De heer Van der Lek (PSP) distantieert zich van het standpunt van de heer Wiegel.

Enige negatieve invloed is aantoonbaar, en wel op de heren Ter Woorst, Schuring en, naar mag worden aangenomen, eveneens op de heer Diepenhorst. Van een duidelijke positieve invloed is geen sprake. Wel nemen de heren Bakker (CPN) en Van der Lek het tegenover de heren Ter Woorst en Schuring voor de demonstranten op.

In het kamerdebat ter vaststelling van de begroting van Onderwijs en Wetenschappen op 17 en 18 december 1968 wordt de demonstratie niet éénmaal expliciet genoemd.

De selectieve propaedeuse wordt afgewezen door de heren Lamberts, Bakker, Tilanus, Tans en min of meer door de heer Van der Lek.

Een meer genuanceerd standpunt wordt ingenomen door de heren Wiegel en Dijkstra (D'66): bezwaren tegen een numerus fixus d.m.v. het propaedeutisch examen, maar minder tegen een numerus fixus op grond van wettelijke regeling.

Dit standpunt wordt gedeeld door minister Veringa, terwijl de heer Ter Woorst zich bij voorbaat conformeert aan diens beleid.

De heer Diepenhorst verklaarde zich niet tegen selectieve propaedeuse. Beïnvloeding van de standpunten door de demonstratie is niet aan te tonen.

4, *Federatie Studenten werkgroepen Homosexualiteit en Jeugd- en Jongeren-centrum 'Ruimte'*

Demonstratie gehouden op 21 januari 1969.

Eis:

Afschaffing van art. 248 bis van het Wetboek van Strafrecht, dat homoseksueel contact tussen meerderjarigen en minderjarigen verbiedt.

In de plenaire vergadering van de Tweede Kamer ter vaststelling van de begroting van Justitie op 21 januari 1969 wordt door niemand direct naar de demonstratie verwezen. Toch blijken de meeste woordvoerders het wel eens te zijn met de doelstellingen van de demonstranten. Afschaffing of in ieder geval wijziging van art. 248 bis wordt voorgestaan door mevr. Singer-Dekker (PvdA), mej. Haars (CHU), de heren Wiebenga (PSP), Van Schaik (KVP) en Wolf (CPN).

Mej. Goudsmit (D'66) en de heer Geertsema (VVD) willen eerst advies van de Gezondheidsraad.

De heer Diepenhorst (ARP) meent dat men eens na zou moeten gaan of misschien dit artikel niet zou behoren te verdwijnen.

Minister Polak wil ook wachten op advies van de Gezondheidsraad.

Ook hier is geen directe beïnvloeding door de demonstratie van de meningen der Kamerleden aan te tonen.

5, 6, 7 en 8, *Papoea jongeren organisatie*

Demonstraties gehouden op 4 en 5 maart 1969, 9 mei 1969, 27 mei 1969 en 3 december 1969.

Eisen:

1 — de Secretaris-generaal van de V.N. verzoeken waarborgen voor een vrije keuze te geven.

2 — De Algemene Vergadering van de V.N. vragen de Indonesische troepen te vervangen door V.N.-troepen.

Ook hier zijn enkele kamerleden de demonstranten ruimschoots vóór geweest met name de heren Jongeling (GPV) en Van Dis (SGP).

Openbare vergadering van de Tweede Kamer over begroting van buitenlandse zaken: 25-27 februari en 5 maart 1969: conformiteit is te vinden bij de heren Jongeling en Van Dis (eis 2) en de heren Geelkerken (ARP) (motie: loyale uitvoering van het N.Y. accoord, na antwoord van de minister motie ingetrokken).

Vóór motie Jongeling (geen loyale uitvoering, dan ook geen hulp) SGP, GPV, BP, PSP.

Ook hier geen aanwijsbare invloed.

9, *Automobilisten Actie Comité*

Demonstratie gehouden op 17 mei 1969.

Eis:

Algemene prijsstap ook respecteren waar het de benzineprijs betreft.

Kamerdebat gehouden op 21 en 22 mei 1969.

Conform de eisen van de demonstranten stemden tegen het wetsontwerp ter verhoging van de benzineaccijns: PvdA, D'66, PSP, CPN, BP, Gr. Harmsen, PPR.

Maar of deze verwerping gebeurde op dezelfde gronden als die van het AAC is niet bekend; waarschijnlijk wel bij de heren Van Dis en Verlaan, maar zeker niet wat betreft de PSP.

Beïnvloeding is niet aan te tonen.

10, *Antyas Liber*

Demonstratie gehouden op 1 juni 1969.

Eisen:

1 — onmiddellijke terugtrekking van de bezettingstroepen uit de Antillen;

2 — onmiddellijke opheffing van het Statuut;

3 — steun bij de sociaal-economische opbouw van de Antillen;

4 — vrijlating van de gearresteerde deelnemers aan protestacties tegen de gevestigde orde op Curaçao;

5 — onmiddellijke verkiezingen om tot een regering te komen, die de mening van het volk vertegenwoordigt.

Kamerdebat op 2 juni 1969 n.a.v. regeringsverklaring over gebeurtenissen op Curaçao.

Op de punten 1 en 2 zijn de PSP en de CPN erg conform (moties van dezelfde strekking als de eisen van de demonstranten).

Een motie van D'66 waarin staat, dat Nederland geen ordebewarende taak

in het Caraïbische gebied behoort te hebben, krijgt alleen de steun van de PSP. Beïnvloeding van de standpunten van de Kamerleden is niet aantoonbaar.

11, Werkverband Huisvestingsnood en Actiegroep sanering Binnenstad

Op 7 juni 1969 aanbieding krotbrief aan de Tweede Kamer.

Eisen:

- 1 — Soepel en efficiënt saneringsbeleid.
- 2 — Vertragend werkende rechtsregels moderniseren.
- 3 — Keuring van woningen na een zekere periode.
- 4 — Krotten direct opruimen en nuttiger bestemming aan de grond geven.
- 5 — In verstaanbare taal uitgebreide voorlichting geven over huurkoop en facultatieve huurverhogingen.

In schriftelijke vragen van de heer Van den Doel (PvdA) op 13 januari 1969 en 9 oktober 1969 wordt het probleem aan de orde gesteld.

Kamerdebat op 19 juni 1969 na een interpellatie van de heer Gortzak (PSP): de demonstratie wordt alleen door de heer Gortzak zelf genoemd. Hij heeft aan de demonstratie deelgenomen en vervolgens om een debat verzocht.

Van de gestelde eisen noemt de heer Gortzak alleen de vijfde. Een door hem ingediende motie (veranderen van verplichte huurverhoging voor bepaalde woningen in Den Haag van vóór 1921 in facultatieve huurverhoging) krijgt bij stemming slechts steun van de PSP, PvdA en PPR.

Kamerdebat over de begroting van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening op 18 november 1969: het probleem kwam wel ter sprake maar niemand noemde de demonstratie.

Een motie van de heer Van den Doel met het voorstel 5000 woningen extra te bouwen ter vervanging van krotten in de stedelijke centra werd verworpen. Voor waren: PvdA, D'66, PSP, BP, PPR.

Tegen: overige partijen.

Ook hier was beïnvloeding niet aantoonbaar.

12 en 13, Werkende Jeugd

Demonstraties gehouden op 26 juni 1969 en 1 november 1969.

Eisen:

- 1 — Er moet een raamwet voor de werkende jongeren komen.
- 2 — Voorwaardelijk arbeidsverbod, scholings- en vormingsplicht voor 15-jarigen (1 dag per week).
- 3 — Strenger en beter toezicht door de arbeidsinspectie.
- 4 — Afschaffen van de schoolgelden voor de werkende jeugd.
- 5 — Ontkoppelen van arbeids- en leerovereenkomst.

6 — Opzetten van vormings- en opleidingscentra.

7 — Afschaffen van avondonderwijs in het kader van het leerlingenwezen.

8 — Stichten van een egalisatiefonds.

9 — Meer mogelijkheden voor vorming en ontwikkeling van werkende jeugd in hun vrije tijd.

10 — Waarborgen in het jeugdbeleid ter betere vervulling van eigen rol in de samenleving.

11 — Voor gehele werkende jeugd t.m. 18 jaar minstens 1 dag per week, onder werktijd, voor onderwijs en vorming.

12 — Alle niet door het Rijk erkende opleidingen opheffen.

13 — Einde maken aan de discriminerende positie van de werkende meisjes.

Op 27 juni 1969 wordt een vraag gesteld door de PPR inzake een verklaring van de actiegroep werkende jongeren met bijgevoegd hun eisen.

Mej. Kessel (PPR) is een fanatiek verdedigster van de W.J.

Minister Klompé verwijst als antwoord naar de begroting.

Kamerdebat n.a.v. de begroting van onderwijs en wetenschappen in november 1969: de PSP bij monde van de heer Van der Lek staat volledig achter de W.J., ook bij de stemmingen.

D'66 vindt de eisen van W.J. gerechtvaardigd.

De PvdA verleent wel haar steun, doch niet bij de stemmingen, de CPN acht de eisen zeer gerechtvaardigd. Mej. Kessel (PPR) meent dat zij invloed heeft uitgeoefend op de W.J., een amendement door haar ingediend betreffende het beschikbaar stellen van meer geld voor scholen en cursussen etc. wordt verworpen.

Vóór waren: PPR, PvdA, D'66, PSP, CPN.

Een motie van mej. Kessel aangaande een versnelde invoering van een partiële leer- en vormingsplicht per 1 augustus 1970 wordt eveneens verworpen.

Vóór waren: PPR, PSP, CPN.

De KVP steunt de eisen van de W.J. De heren Veringa en Grosheide staan positief tegenover de demonstratie.

Er wordt gedebatteerd over de afschaffing van cursusgelden; twee jaar daarvoor was echter nog besloten ze te verhogen.

De kamerleden blijken zeer goed op de hoogte te zijn van de eisen, die door de W.J. zijn gesteld.

Alleen de BP, Gr. Harmsen, de heer Kronenburg en het GPV hebben t.a.v. de W.J. niets gezegd.

Tijdens dit debat is duidelijk van beïnvloeding sprake, vooral bij de PPR, de KVP en de PvdA.

Begrotingsdebat van sociale zaken en volksgezondheid 27 januari 1970. De

heer Van Lier (PvdA) noemt de demonstratie niet maar steunt wel bepaalde eisen.

De heer Nypels (D'66) noemt de demonstratie als eerste en stelt zich er positief tegenover op. De heer Wieldraayer (PvdA) stelt zich nadrukkelijk achter één van de eisen.

De heren Janssen (PPR), Van der Ploeg (PvdA) en Van Buel (KVP) en mej. Van Leeuwen (ARP) staan ook achter de eisen.

De heer Kikkert (CHU) is de tweede die de demonstratie noemt, hij spreekt er positief over.

Ook in dit debat is beïnvloeding aanwijsbaar en wel bij de heren Nypels, Wieldraayer, Van der Ploeg, Kikkert en mej. Van Leeuwen.

14, Vereniging van Dienstplichtige Militairen

Demonstratie gehouden op 29 oktober 1969.

Eisen:

- 1 — Optrekking van de wedde tot het peil van de beroepsmilitairen.
- 2 — Achterstand op sociaal terrein nivelleren.
- 3 — Achterstand op straf- en tuchtrechtelijk terrein nivelleren.

Debat n.a.v. de begroting van defensie op 30 oktober 1969.

De heer Maenen (KVP) noemt de demonstratie niet, maar is wel de eerste die wijst op de gerechtvaardigde eisen van de dienstplichtigen. De heer Vonhoff (VVD) vindt de eisen ook gerechtvaardigd, maar ziet moeilijkheden van financiële aard; het is voor hem een kwestie van prioriteiten. Conform de eisen van de demonstranten stellen zich ook de heren Kremer (CPN) en Van Harseelaar (Gr. Harmsen) op. De heer Nuijens (BP) laat zich nogal negatief uit over de demonstratie.

De heren Wieldraayer (PvdA), Janssen (PPR), Wierda (PvdA), Lems (PvdA) en Van Lier (PvdA) dienen een motie in, die de wedde van de dienstplichtigen in een snel tempo op het niveau van de vrijwillig-dienenden wil brengen; de motie wordt verworpen.

Vóór: PvdA, D'66, PSP, CPN, PPR.

Een motie van de KVP-ers Maenen, Kleisterlee, Jansen, Mommersteeg en Engels en de heer Kikkert (CHU) om te komen tot een structurele weddeverhoging voor dienstplichtigen per 1 januari 1970 wordt aangenomen. Tegen zijn VVD, ARP, de heren Jongeling (GPV) en Nelissen en Notenboom (beiden KVP).

Het is moeilijk hier beïnvloeding door de demonstranten aan te tonen, aangezien de eisen van de demonstranten ook een jaar tevoren reeds grotendeels ter sprake waren gekomen, waarbij verschillende Kamerleden zich min of meer

conform de latere eisen van de demonstranten opstelden. Wel werd nu een motie tot weddeverhoging aangenomen.

Dit onderzoek van de Handelingen leverde dus niet veel resultaat op. Wel bleek in een aantal gevallen een bepaalde mate van conformiteit tussen de eisen van de demonstranten en de standpunten van Kamerleden, maar door bijna geen Kamerlid werd expliciet invloed bij zijn standpuntbepaling toegeschreven aan de demonstranten. De demonstraties van de werkende jeugd vormen hierop een uitzondering.

Omdat nu geen verantwoorde conclusies konden worden getrokken, werd besloten zo mogelijk onderzoek te verrichten naar de 'before'-situaties. Hierbij vielen al meteen enkele demonstraties af omdat deze geen 'before'-situatie kenden op grond van de eenmaligheid van de aangelegenheid waarom het ging, bijvoorbeeld de verhoging van de benzine-accijns en de gebeurtenissen in Biafra. Ten aanzien van de eisen van de medische studenten, van de homofielen en van de VVDM werden de Handelingen van een voorafgaand zittingsjaar geanalyseerd. Dit leverde het volgende op:

1 — Numerus fixus: bij de behandeling van een onder verantwoordelijkheid van het kabinet-Cals ingediend wetsvoorstel dat invoering van een numerus fixus mogelijk wilde maken bleken CHU, PvdA, VVD, CPN, BP, PSP en SGP tegen te zijn. De KVP en de ARP stelden zich meer genuanceerd op. Een vergelijking van dit debat met debatten, gehouden in het najaar van 1968, noopt tot de conclusie dat de bezwaren tegen een eventuele numerus fixus bij de VVD eerder leken af dan toe te nemen, tegen de eis van de demonstrerende studenten in dus.

Verder lijkt van wezenlijke verschuivingen in de standpunten geen sprake te zijn.

2 — Artikel 284 bis van het wetboek van strafrecht: bij de behandeling van de begroting van justitie in het zittingsjaar 1967-1968 spreken mevr. Singer-Dekker (PvdA) en de heer Wiebenga (PSP) zich voor wijziging van het wetsartikel uit. Voor wijziging na een positief advies van een studiecmissie zijn de heer Van Doorn (KVP) en mej. Goudsmit (D'66). De heer Diepenhorst (ARP) spreekt zich niet onomwonden uit en de heren Jongeling (GPV), Abma (SGP) en Kronenburg zijn tegen.

Mej. Haars (CHU) is nog niet voor wijzigen; de minister zegt grondige studie toe, waarvoor zij hem dankbaar is.

Indien het debat ná de demonstratie wordt vergeleken met het hier genoemde debat, blijkt bij enkele sprekers wel een verschuiving overeenkomstig de doelstelling van de demonstranten, maar beïnvloeding is niet aantoonbaar.

3 — De VVDM: In het begrotingsdebat in de vaste commissie voor defensie

op 24 oktober 1968 wil de heer Wieldraayer (PvdA) handhaving van de krijgstucht overlaten aan de onpartijdige, onafhankelijke rechter en optrekking van de wedde van dienstplichtige militairen tot peil van het beroepspersoneel. De heer Kleisterlee (KVP) wil snelle indiening van een wetsontwerp, waardoor streng arrest zou verdwijnen.

De heer Vonhoff (VVD) dringt aan op vernieuwing van het reglement op de krijgstucht.

De heren Vonhoff en Maenen (KVP) vragen om verbetering van de bezoldiging van het gegraduateerde dienstplichtig personeel.

De heer Kremer (CPN) wil verhoging van de wedde.

Indien het debat na de demonstratie wordt vergeleken met het bovengenoemde, dan lijkt ook hier bij enkele sprekers een lichte verschuiving in de richting van de doelstellingen van de demonstranten te zijn opgetreden. Maar dit zegt op zichzelf nog niets over de vraag, of van de demonstratie invloed is uitgegaan.

H, Partijpublicaties

Aanvullend op het onderzoek van de Handelingen werd de inhoud van bijna alle partijbladen en andere partijpublicaties over enkele jaren geanalyseerd. Ook hier werden, met name ten aanzien van de eisen van de Biafra-demonstranten, de krotbrief-aanbieders en de Werkende Jeugd, de 'before'-situatie en de 'after'-situatie vergeleken en werd gespeurd naar aanwijzingen waaruit beïnvloeding zou kunnen blijken.

Ook dit onderzoek leverde geen resultaten van betekenis op.

Of er werd niet zowel vóór als na de demonstratie over het desbetreffende onderwerp geschreven of — waar dit wel gebeurde — de scribenten drukten zich in te algemene termen uit om een verantwoorde vergelijking met de eisen van de demonstranten mogelijk te maken.

I, Vraaggesprekken

Als laatste poging om eventuele beïnvloeding door demonstratieve acties te achterhalen werden twintig kamerleden geïnterviewd, die het woord hadden gevoerd tijdens debatten over onderwerpen waarover ook was gedemonstreerd en die zich allen min of meer conform de doelstellingen van de desbetreffende demonstranten hadden opgesteld. In hoeverre was die 'conformiteit' mede veroorzaakt door de demonstratie?

Vermeld dient te worden dat dit twintigtal niet representatief geacht kan worden voor de Tweede Kamer, zodat aan de enquête hoofdzakelijk illustratieve waarde moet worden toegekend.

Op de vraag hoe men tot het desbetreffende standpunt was gekomen, werd door géén der respondenten spontaan de demonstratie als bepalend voor het

ingenomen standpunt genoemd. Als verklaring werd naderhand aangevoerd dat het zelden of nooit voorkomt dat demonstranten met voor de leden van de Tweede Kamer geheel nieuwe feiten, gegevens, wensen of wat dan ook, komen aandragen. Hogere wedde voor militairen, afschaffing art. 248 bis etc. zijn al jaren in discussie.

Zeven ondervraagden gaven desgevraagd te kennen dat ze hun standpunt mede hadden laten bepalen door de desbetreffende demonstratie. Reeds bestaande standpunten werden geconcretiseerd (2 x) of versterkt (2 x). Twee van de zeven positief beïnvloeden bleken vóór en na de demonstratie hetzelfde standpunt te hebben, hier kan dan ook geen sprake van beïnvloeding zijn, vermoedelijk heeft men beïnvloeding en conformiteit door elkaar gehaald. Slechts één Kamerlid geeft te kennen dat hij voor de demonstratie nooit over het onderwerp heeft nagedacht en dat hem na de demonstratie (het betrof hier de demonstratie van de werkende jongeren) de urgentie van het probleem duidelijk was geworden. Als reden van de beïnvloeding noemde men: het verkregen hebben van nieuw feitenmateriaal; de redelijkheid van de demonstranten; het zich kunnen verenigen met de eisen van de demonstranten en één Kamerlid merkt op dat iedere informatie beïnvloeding betekent . . .

Wat na de analyse van de Handelingen al werd vermoed, namelijk dat alleen de demonstratie van de werkende jongeren een zekere aantoonbare invloed had, kwam ook uit de enquête wel naar voren. Van de vijf leden die 'positief' beïnvloed waren, betrof het vier met betrekking tot de werkende jeugd en één m.b.t. de Biafra-demonstraties. Men wist zich ook nog een relatief groot aantal eisen van de W.J. te herinneren.

Alle ondervraagden over de W.J. vonden het een effectieve demonstratie i.t.t. de overige demonstraties waarover genuanceerder werd geoordeeld. Van de dertien kamerleden die zeiden *niet* beïnvloed te zijn hadden acht naar hun zeggen reeds een duidelijk standpunt en drie hielden niet van demonstraties. Op de vraag, aan allen gesteld, of men zich wel eens laat beïnvloeden door demonstraties wanneer men géén fractiewoordvoerder is, gaven tien een positief antwoord, waarbij de W.J. met een score van 3 x bovenaan staat. Van de tien die zich zelden of nooit laten beïnvloeden kwamen reacties als: heb het te druk, ze (de demonstranten) zijn a-democratisch, zelden nieuwe argumenten te beluisteren.

J, Conclusie

De eerste hypothese luidde: Volksvertegenwoordigers laten zich door demonstraties nauwelijks beïnvloeden. Uitgaande van het hier beschreven onderzoek lijkt deze hypothese te zijn bevestigd.

Veertien demonstraties zijn onderzocht, van tien van de veertien is geen aan-

toonbare invloed uitgegaan.

Uit het onderzoek van de Handelingen bleek samenhang tussen de demonstraties van het werkverband huisvestingsnood en het standpunt van het kamerlid Gortzak. Uit de vraagsprekken met kamerleden bleek beïnvloeding van het standpunt van één kamerlid door een van de Biafra-demonstraties. Uit beide bronnen bleek beïnvloeding van een aantal kamerleden door de demonstraties van de werkende jongeren. Misschien zou het aantal gevallen van beïnvloeding groter blijken te zijn als meer kamerleden waren ondervraagd; de in het onderzoek aangetroffen verbanden geven echter weinig steun aan deze veronderstelling.

De tweede hypothese luidde: Voor zover invloed aan demonstratieve acties kan worden toegekend, hangt deze onder meer samen met

a — de affiniteit van de demonstranten met de meest algemeen aanvaarde politieke doelstellingen en middelen in de samenleving;

b — verschillen in machtsmiddelen waarover de demonstranten beschikken.

Toetsing van deze hypothesen blijkt uiterst moeilijk te zijn geworden, aangezien slechts de demonstraties van de werkende jongeren, wat invloed betreft kunnen bogen op een domein van enige betekenis. (Over de reikwijdte, de scope, moet worden gezegd dat deze niet voor alle beïnvloede kamerleden gelijk is). Het toekennen van een 'invloedscojfer' heeft geen zin, aangezien wat de overige demonstraties betreft slechts met nul of ongeveer nul kan worden vergeleken. Wel is het van belang, na te gaan of en zo ja in hoeverre de demonstraties van de werkende jongeren verschillen van de overige demonstraties die zijn onderzocht.

Op grond van de inhoud van persverslagen over de bestudeerde demonstraties is getracht een aantal kenmerken te rubriceren, teneinde een vergelijking te vergemakkelijken (zie tabel 4).

Uit dit overzicht komt de tweede demonstratie van de Werkende Jongeren zonder meer als de demonstratie met verreweg de meeste deelnemers naar voren. Dit grote aantal kan van invloed zijn geweest op de ontvankelijkheid van Kamerleden voor de doelstellingen van de demonstranten. Het ging hier immers om een groot aantal potentiële kiezers en het feit dat ook, misschien zelfs vooral, de jongerenorganisaties van de confessionele vakcentrales een actief aandeel aan de demonstratie hadden, maakte het voor de confessionele regeringspartijen moeilijk, de steun aan de doelstellingen van de demonstranten uitsluitend aan de oppositiepartijen over te laten. Dit kon hun immers, althans in beginsel, op electorale verliezen komen te staan.

De vraag kan evenwel worden gesteld of hiermee de kous af is. Een afdoende verklaring van het effect van de demonstraties van de Werkende Jongeren kan zonder aanvullend onderzoek niet worden gegeven, maar veronderstellender-

Tabel 4, Overzicht onderzochte demonstraties naar enkele kenmerken

Demonstratie	Gesprekken met kamerleden gevolgd?	Petitie brief of telegram aangeboden?	aantal handtekeningen	aantal betoegers	veel spandoeken en leuzen?	ludieke e.d. midde-len toegepast?	orde verstoord?
<u>Biafra Aktie Comité</u>							
26 september 1968	neen	ja	?	> 50	ja	ja	neen
25 februari 1969	neen	ja	?	?	?	?	neen
<u>Medische studenten</u>							
6 november 1968	ja	ja	> 2000	600	ja	ja	ja
<u>Homofielen</u>							
21 januari 1969	ja	ja	?	60 à 100	ja	ja	neen
<u>Papoea Jongeren Organisatie</u>							
4 en 5 maart 1969	neen	ja	?	100	ja	ja	neen
9 mei 1969	neen	ja	26	20	neen	neen	neen
27 mei 1969	neen	ja	759	60	neen	ja	neen
<u>Automobilisten Aktie Comité</u>							
17 mei 1969	ja	ja	?	> 50	ja	neen	neen
<u>Antyas Liber</u>							
1 juni 1969	ja	ja	?	700	ja	neen	ja
<u>Werkverband Huisvestingsnood</u>							
7 juni 1969	ja	ja	25000	300	ja	ja	neen
<u>Werkende Jongeren</u>							
26 juni 1969	ja	ja	?	+500	neen	ja	neen
1 november 1969	ja	ja	?	10000	ja	ja	?
<u>Dienstplichtig militairen</u>							
29 oktober 1969	ja	ja	11000	+400	ja	ja	neen

wijs kan aan het bovenstaande nog wel iets worden toegevoegd. *Het grote aantal demonstranten* zou immers óók kunnen wijzen op de grote urgentie van de verwezenlijking van de nagestreefde doelstellingen en vooral op het min of meer algemeen aanvaard zijn van die doelstellingen.

De demonstraties hadden plaats in een periode waarin de leus 'gelijke ont-plooiingskansen voor iedereen' op zijn minst verbaal steeds meer aanhang kreeg en de tekortkomingen van het onderwijssysteem met name voor de arbeidersklasse voortdurend breder werden uitgemeten.

Een ander aspect is de grote zorg waarmee de demonstraties waren voorbereid en waarmee de 'nabewerking' plaats had. De publiciteit was goed georgani-

seerd.

Na de demonstraties werd door de organisaties van werkende jongeren bijna zonder ophouden in het openbaar in kritische zin uiting gegeven aan de (te geringe) respons die zij van de kant van parlement en regering ondervonden. Behalve de aantallen demonstranten en de voor- en nazorg waarmee de demonstraties werden omringd, lijkt bovendien de veelheid van kanalen, waardoor de doelstellingen van de werkende jongeren op de kamerleden afkwamen, niet zonder betekenis. Niet alleen de publiciteitsmedia kunnen in dit verband worden genoemd, maar ook de steun van de erkende vakcentrales en van organisaties op onderwijsgebied mag in dit verband niet onvermeld blijven. Een aantal mogelijke relaties die ten aanzien van de doelstellingen van de werkende jongeren meer van betekenis waren dan ten aanzien van de doelstellingen van andere groepen demonstranten, zijn in het nevenstaande model in beeld gebracht, waarbij opnieuw wordt opgemerkt dat hier uitsluitend van veronderstellingen sprake is, die wel berusten op bepaalde waargenomen verschijnselen maar niet op empirisch onderzoek naar de beïnvloeding van Tweede-Kamerleden anders dan door de onderzochte demonstraties.

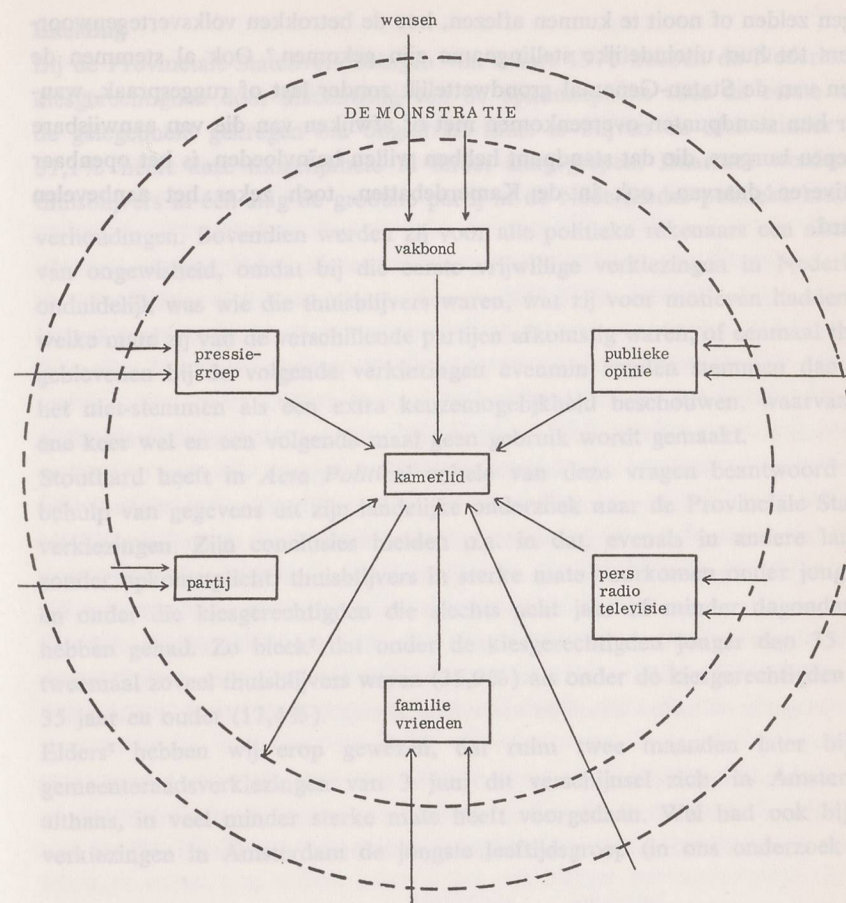
K, Vertegenwoordigen

Een laatste vraag die nu nog aan de orde wordt gesteld is, wat het tot nu toe gevondene zegt over de vertegenwoordigende rol van Tweede-Kamerleden. Gerecapituleerd wordt dat slechts ten aanzien van enkele van de veertien onderzochte demonstraties invloed is gebleken. Daarnaast bleek in een aantal gevallen conformiteit tussen doelstellingen van demonstranten en standpunten van Tweede-Kamerleden. Als het juist is dat, zoals een aantal ondervraagde Kamerleden zeiden, demonstranten zelden nieuwe feiten of verlangens aandragen, behoeft het ontbreken van invloed niet te verbazen. Maar uit het feit dat van de demonstraties van de werkende jongeren wél invloed uitging moet worden afgeleid dat hiermee niet alles is gezegd.

Het ontbreken van aanwijzingen waaruit invloed op grote schaal blijkt behoeft aan de andere kant niet noodzakelijkerwijs te worden geduid als het aanwezig zijn van een wat Hoogerwerf noemde autocratische rolopvatting bij de in het geding zijnde parlementariërs.⁵

Zeker als de doelstellingen van de demonstranten betrekking hebben op aangelegenheden waarover zowel kiezers als gekozenen ernstig verdeeld zijn, is het een twijfelachtige zaak, kamerleden die zich van doelstellingen van demonstranten niets aantrekken, een autocratische rolopvatting toe te schrijven.⁶

⁵ A. Hoogerwerf, *De geachte afgevaardigde*. Over de vertegenwoordigende rol van het parlementslid, Meppel (Boom), 1968, blz. 23 e.v.

De uitkomst van het verrichte onderzoek lijkt te zijn dat uitsluitend van het middel demonstraties geen invloed op de standpunten van Tweede-Kamerleden kan worden verwacht. Aan de andere kant kan niet worden aangenomen dat de standpunten van Tweede-Kamerleden zomaar uit de lucht komen vallen. Voor degenen die zich moeite getroosten om Kamerleden tot een bepaald standpunt te brengen moet het een teleurstellende ervaring zijn, uit de Hande-

⁶ Kamerleden kunnen zich soms ook beroepen op de programma's van hun partijen (hoewel vage formuleringen in partijprogramma's schering en inslag zijn). Daarnaast kan bij vertegenwoordigers van sommige partijen argwaan worden gewekt omdat het middel demonstratie soms door bepaalde partijen is gehanteerd om andere partijen onder druk te zetten.

lingen zelden of nooit te kunnen aflezen, hoe de betrokken volksvertegenwoordigers tot hun uiteindelijke stellingname zijn gekomen.⁷ Ook al stemmen de leden van de Staten-Generaal grondwettelijk zonder last of ruggespraak, wanneer hun standpunten overeenkomen met of afwijken van die van aanwijsbare groepen burgers, die dat standpunt hebben willen beïnvloeden, is het openbaar motiveren daarvan, ook in de Kamerdebatten, toch zeker het aanbevelen waard.

⁷ Eenzelfde verschijnsel valt te onderkennen bij bestudering van bijvoorbeeld het voorlopig verslag van een bijzondere Tweede-Kamercommissie over de regeringsnota inzake de aanwijzing van militaire oefenterreinen. Hoewel de Kamercommissie tientallen organisaties en personen heeft gehoord, wordt in het voorlopig verslag slechts sporadisch naar de standpunten van de gehoorde instanties verwezen.

Constate kiezers, wisselaars en thuisblijvers bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 in Amsterdam

door H. Daudt en J. de Lange

Inleiding

Bij de Provinciale-Statenvierkiezingen van maart 1970 hebben de Nederlandse kiesgerechtigden door afschaffing van de opkomstplicht voor de eerste maal de gelegenheid gekregen om ongestraft thuis te blijven en niet minder dan 31,1% heeft deze mogelijkheid al direct aangegrepen. Daarmee werden de thuisblijvers in één slag de grootste partij in de Nederlandse politieke krachtsverhoudingen. Bovendien werden zij voor alle politieke rekenaars een element van ongewisheid, omdat bij die eerste vrijwillige verkiezingen in Nederland onduidelijk was wie die thuisblijvers waren, wat zij voor motieven hadden, in welke mate zij van de verschillende partijen afkomstig waren, of eenmaal thuisgeblevenen bij de volgende verkiezingen evenmin zouden stemmen dan wel het niet-stemmen als een extra keuzemogelijkheid beschouwen, waarvan de ene keer wel en een volgende maal geen gebruik wordt gemaakt.

Stouthard heeft in *Acta Politica*¹ enkele van deze vragen beantwoord met behulp van gegevens uit zijn landelijke onderzoek naar de Provinciale Statenvierkiezingen. Zijn conclusies hielden o.a. in dat, evenals in andere landen zonder opkomstplicht, thuisblijvers in sterke mate voorkomen onder jongeren en onder die kiesgerechtigden die slechts acht jaar of minder dagonderwijs hebben gehad. Zo bleek² dat onder de kiesgerechtigden jonger dan 35 jaar tweemaal zoveel thuisblijvers waren (35,9%) als onder de kiesgerechtigden van 35 jaar en ouder (17,4%).

Elders³ hebben wij erop gewezen, dat ruim twee maanden later bij de gemeenteraadsverkiezingen van 3 juni dit verschijnsel zich, in Amsterdam althans, in veel minder sterke mate heeft voorgedaan. Wel had ook bij die verkiezingen in Amsterdam de jongste leeftijdsgroep (in ons onderzoek van

¹ Ph. C. Stouthard, 'De verkiezingen van maart 1970', in: *Acta Politica*, VI, 1, blz. 18-29.

² Stouthard, tabel 7, p. 28.

³ H. Daudt en J. de Lange, 'Selectie van politieke informatie bij Amsterdamse kiesgerechtigden', in: *Selectiviteit in de massacommunicatie*, Liber amicorum voor prof. dr. M. Rooij, 1971.

Onze gegevens zijn afkomstig van een onderzoek dat aansluitend op de gemeenteraadsverkiezingen in juni 1970 in Amsterdam is gehouden. Voor deze enquête, die werd uitgevoerd door Bureau Veldkamp/Marktonderzoek, werd een bijdrage ontvangen van de Universiteit van Amsterdam. In de vragenlijst zijn enkele vragen uit het Amsterdamse onderzoek van mevr. drs. C. E. van der Maesen (1966) herhaald, terwijl in de overige vragen de nadruk is gelegd op de verhouding tussen lokale en nationale politiek. Bij de voorbereiding is medewerking verleend door prof. dr. R. J. Mokken en drs. F. N. Stokman, bij de uitvoering door Mathilde Boon, drs. O. Schmidt en P. J. M. Ligthart. De representativiteit van de hiergenoemde leeftijdsgroepen in de steekproef is als volgt samen te vatten: